

A „lapú“ és „nap“ szók magyarázatához.

A Nyelvtud. Közl. legutóbbi füzete nagy csatározás színhelye. Nem kevesebb, mint 17^{1/2} lapja foglalkozik összesen négy lapon megírt igénytelen két cikkecském kritikai támadásával, melyek közül az egyik a magy. *nap* szót, mint «talán bizonyítékul szolgálható nyelvészeti adatot» tárgyalja azon magában is természetes fölvetélhez, hogy «a nyelvrokonságnak megfelelőleg közösségeket fogunk találhatni az ugor népek szellemi életének egyéb nyilatkozásaira s különösen a mythikus és vallásos gondolkozásra nézve is; a másik pedig a *lapú* s néhány más közös magyar-szláv szó viszonyát igyekszik tisztázni. Ha meggondoljuk, hogy hazánkban egész évtizedek nyelvészeti munkássága szokott minden tüzetes hozzászólás nélkül lefolyni: valóban meglephet bennünket az érdeklődés ily hirtelen föllendülése s öröndetes jelenségnek is tarthatnók, ha nyilvánulásait látva nem támadna az elfogulatlan hozzáértő lelkében a kétség, hogy megfelel-e terjengőségüknek a belőlük meríthető tudományos okulás aránya s hogy a sok szónak nem-e a «ferdítés», «botlás», «ügyetlenség», «szemfényvesztés», «szóhímezés», «lesbekerítés» s más efféle — a Ny. K. lapjain kissé szokatlan, s talán nem is a legméltányosabb fegyverek villogtatása a célja... Azonban hagyjuk-e vitézkedő fegyvereket: a szekercze munkája becsesebb. Dologra!

A *lapú* szót továbbra is az ugor nyelvekkel való közösség korából származó, eredeti magyar szónak kell tartanunk; a vog. *lapěňk* szóhoz úgy viszonylik, mint *hattyú* a vog. *χqtěň* (*χqtěň*), *holló* a szurguti osztj. *kōlaňk* (vog. *χulax*), *lassú*: a vog. *loqšěχ*, *nyű* (féreg) a vog. osztj. *ňňk*, *vő* az osztj. *veň* szavakhoz; megvan szócsaládja a *lap*, *lapí* «baumblatt», mord. *lopa* «blatt, laub», vog. *lōpta* «blatt» s az utóbbinak megfelelő magashangú osztj. *lipět*, magy. *levél* szavakban. A közszláv *lopyχ*-ből való származása ezek mellett már csak azért is valószínűtlen, mivel minden egyéb esetben akár egy-, akár kéttagú szóban a szláv *χ* végzet megtartotta nyomát a magyarban: van *moh*, *méh*, *potroh*, *peleh*; ellenben nem ismernek *lapuhok*, *lapuhot*-féle alakot sem nyelvtörténet, sem nyelvjárások. Mindamellett nem tarthatjuk merő véletlennek a magy.

lapu és szláv *lopuz* egyezését sem, mely szók nyelvtörténeti viszonyának megállapításánál figyelembe veendő, hogy nem Pannoniában jöttek először a magyarok (illetőleg magyar-féle ugorok) érintkezésbe a szlávssággal. Világos tudósítást tartalmaz erre nézve Ibn-Rószteh könyve; azonban csaknem bizonyossággal föltehető, hogy fönn kellett állania ilyen politikai, illetőleg kulturális érintkezésnek már századokkal ez írónak kora előtt is, vagyis midőn a Don, Dnjeper és Visztula között lakó szláv törzsek még nem voltak egymástól nagy messzeségbe szétszóródva. Tudunk ilyen érintkezést a volgai bolgárookra nézve, kikkel pedig amint nyelvi alapon következtethetjük (l. Ethnogr. V. 24.) együtt, illetőleg szomszédságban éltek a magyarok s közelébe esnek a Don vidékének a régi írók hun-ugurjainak lakóhelyei is, kiket a mai történészek általában a magyarokkal azonosítanak. E tényeket szem előtt tartva bizony lehetségesnek kell gondolnunk, hogy a magyar nyelvnek nem minden szláv eleme pannóniai szerzemény, hanem legalább valamely kis része a Volga- és Dontáji vidékekről való. Sőt talán éppen ez a körülmény magyarázza meg, hogy a szláv elemek csaknem úgy mint a régi török elemek, a magyarság egész nyelvtérszűkületét gyökeresen áthatották, hogy a Lajtától a Szeretig, a Kárpátoktól Adriáig nincs egy zugocska, melynek magyar nyelvében tömegesen s rendszeren egyöntetű alakban ne szerepelnének. S ha a dolog így volt, miért ne volna lehetséges csekély viszonylatás is különösen a kulturszók terén: ha a magy. *lapu* szó rokonsága az ugor nyelvek terén mutatkozik, ha alakja legalkalmasabban a vogul társalaktól magyarázható, miért ne volna lehetséges a szláv *lopuz*, *lopuza* szót ugor nyelvből való átvételnek tartanunk. Hiszen a maroknyi és jelentéktelen vogul-osztják nyelv is adhattott egész rakás kulturszót a sokkal magasabb műveltségű orosz-ságnak, sőt adott egy szót az európai nemzeteknek is (ezt t. i. *tundra* = éjsz. osztj. *tunk-tlār*, vog. *tañkw-tür* «moszatos tó, ingovány»). Bírálóm éppen a *lapu* szó közszláv elterjedését találja lehetetlennek; ellenben megengedi ugyanennek lehetőségét a *viza* és *vizsla* szavakra nézve, melyek szintén nagy nagy területén vannak elterjedve a szlávsságnak (Szláv szók a magyar nyelvben: 34. l.; v. ö. ez utóbbiakra nézve Mikl. következő adatait: ujszlov. *vižel*, *vižla*, szerb *vižao*, *vižle*, cseh *vyžel*, tót *vyžla*, lengyel *wyżel*, orosz *wyžlec* stb.)

Miklosich tényleg szemben az 1871-ben kiadott «Die slawischen Elemente im Magyarischen» című tanulmányában vallott nézetével «Vergleichende Grammatik d. Slawischen Sprachen» című nagyjelentőségű művének 1875-ben megjelent kötetében, mely a képzőket tárgyazza, idegen eredetűnek ítéli a szláv *lopuz* szót («Fremd: [nsl.] kočuh kutsche, lapuh, lopuh klette piljuh vultur» 290. l.). Nagyérdemű bírálóm e tény főlemli-

téséről megfeledezett, valamint nem utalt a szláv *lopuz* eredetiségének védelmében a Miklos ichtól egybevetett s már Pliniusnál előforduló latin *lappa* «klette», *lappago* «eine der klette ähnliche pflanze» (Georges), továbbá a litván *lāpas*, lett *lapa* «blatt» szókra, mely utóbbiak valószínűleg külön ugor átvételek (v. ö. mord. *lopa* «blatt»), amint lehetségesnek tartja Thomsen is (Beröninger etc. 194.)*) Az említett latin szóknál igen figyelembe veendő hogy bennük kulturszókkal van dolgunk, melyeknek gyakran igen rejtelmesek az ő vándorlásuk útjai. A helyett tehát, hogy az egész problémát végleg megoldottnak tekinteném, fölhivom rá nyelvtudósaink figyelmét, tőlük várva egyszersmind fölvilágosítást a következő kérdésekre nézve is:

1. Miképpen magyarázandó a következő szócsoportok egyezése: éjsz. vog. *lūpānt* (Regulynál: *loq̄bent*), tür-*lūpānt* «vízi tők» (széles kerek levele a lapuéhoz hasonlít), kondai vog. *lūmpānt* ланушникъ («*lumpānt* nymphæa» Ahlq.); finn *lumpee* (nom.-*mme*) «vízi tők (nymphæa)»: magy. *laboda* atriplex, ujszlov. *loboda*, *lebeda* atriplex, bolg., szerb *loboda* «melde», cseh *loboda*, *lebeda*, lengyel *łoboda*, *lebiada*, orosz *lebeda*, *lebedka*, rumuny *lobodă* (Mikl.)? V. ö. görög λάπαθον, lat. *lathum* (Plin.) «sóska» («von λαπάθειν den leib flüssig machen» Georges), bolg. *lapat*, ó-orosz *lapota* (Mikl.); továbbá tat. *alabuta* laboda (Budagov szerint *الابوطا* = *ala* «tarka» és utórészében: *butak* «ág, szár», mi azonban tudós néptimologia.). Látnivaló, hogy a vog. *lumpānt* a finn alakhoz kepest dim. képzés s hogy a magy. *laboda* szabályos hangbeli megfelelője.

2. Eredetük szerint összefüggő szócsoportok-e a következők: szláv *lapa* «pfote», ujszlov. *lapa*, lengyel *łapa*, kisorosz *łaba*, orosz *łapa*, fehér-orosz *łapa* «hand», bolgár *lapadec* «gänsefuss (pflanze)», melyekhez Miklosich és Fick etimológiai szótárai még hozzávetik a következőket: lett *lāpa* «pfote», gót *lōfa*, ó-felném *lafa* «flachhand»; — s másrésről: cserem. *łapa* «palma manus» *jal-łapa* «planta pedis» | mord. *łapa*: *kād-łapa* «handfläche, flache hand» | zürj. *lapäs*: *kok-l* *planta pedis*; *łapa*: *kok-l* «fussblatt», votj. *łapa* állatok talpa | finn *lappaa* «latus et planus», *l. käsi* palma; észt *łaba* «fläche», *jala-łaba* «fussblatt», melyeket Budenz szótára egészen természetszerűleg a magy. *lap* «fläche», *łapos*, *łapít*, mord. *łaps*, *łapskado* «flach» szókkal állít egybe s melyekhez még hozzá-

*) Fick etymológiai szótára (III. kiad. 451, 650. l.) a litván *łapa* «blatt» szót a szláv-litván-germán nyelvegység maradványának tartja, egybevetvén vele a gót *laufs*, ófelném. *łoub*, *łoup*, újfeln. *laub* szókat, továbbá a szlávtság teréről az újszlov. *lepen* «blatt» szót, melynek másai Miklos. szótára szerint még bolgár *lepen* «schieferling», szerb *łoppeno* «blatt». Ez utóbbi mű (165. l.) nem tartja az egyeztetés helyességét föltétlenül bizonyosnak, hanem a szláv adatokhoz az előbbieket, mint figyelembe jöhetőket a szokásos «vergl.» rövidítéssel veti hozzá.

tartoznak: zürj. *lapkid* «niedrig, flach, platt», votj. *lapäg, lapäk* «alacsony, kis növéssü», *lapkal* «alacsonyodni» stb.?

3. Hogy viszonylanak egymáshoz: magy. *ólom*, melyet Budenz a cser. *vulna* «ón», vog. *āln* «ezüst», magy. *ón* szavakkal a finn *vala-*, mord. *valo-* «fondere, giessen» ige származékának tekint, továbbá tadvai vog. *wōlēm* «ólom» s másrésről ószlov., újszlov., szerb, cseh *olovo*, bolgár *olovo, elav*, lengyel *ołow*, polab. *vūliuv, vqliuv*, szorb. *wołoj, wolyj*, orosz *olovo, woloovo*; litván *alvas* «zinn», lett *alva* id., porosz *alwis* «blei»? A hangmegfelelés szempontjából v. ö. lett *aweeſchi, aweeſenes*, litván *awete* «himbeere»: zürj. *ōmidž*, votj. *āmež*, «himbeere» (ezek átvétele a vog. *umiš* «málna»), mely utóbbinak eredetibb alakját mutatja a cser. *engež, ingič*, «szeder» (v. ö. votj. *bañ* és *ban* «arcz», *puñ* és *pum*, zürj. *pom* «vég» stb.) s talán a vele egybetartozó összetét *ängözü, ängüz*, örmény *engoiz* «nuss».

Bírálómnak a *vidra* és *bika* szókra nézve közzétett fejtegetéseihez következő észrevételeim vannak: Miklosich (kinek etimologiai szótára egyedüli segédkönyvem volt előbbi czikkem megírásában) a litván «*vidra*» szót nem *údra*-nak, hanem *udra*-nak írja s ugyanígy van meg e szó Fick etim. szótárában, holott a lett alakban (*údrs*) jelzik a hosszúságot. Utána nézve Nesselmann litván szótárában a kérdéses szót így találom: «*udrà* fischotter» (33. l.), mely jelölés értékére nézve fölvilágosít az előszó: « \sphericalangle bedeutet gedehnte u. betonte sylbe, = gedehnte sylbe ohne ton, \sphericalright betonte kurze sylbe»; itt tehát az első szótagon nincs jelezve hosszúság. Mindezen tekintélyeket csak a «botlás», «szemfényvesztés»-féle argumentum-diszletek ellenében hozom fel; bár tudom, hogy hazánk tudós szlavistája helyes alakot idéz, lévén e szó alakja Kurschat szótárában: *údra*. Azonban tapasztalván azt, hogy a litvánban a hosszúság igen gyakran egybeesik a hangsúlylyal, vajjon nem kell-e arra gondolnunk, hogy midőn az összes indogermán nyelvek valamely hangzót röviden ejtenek s csak a litván ág hosszán (mint pl. az *udra* «*vidra*» szóban): e hosszúság másodrendű, azaz a hangsúly hatása alatt keletkezett, újabb (nem a litván-szláv korból származó) fejlemény? Ha a dolog így volna, (s az ellenkezőt bizonyítani azt hiszem lehetetlenség), az egész szláv *vydra* = litv. *údra* egyeztetés okvetlensége romba dől; mert bizony egy litván rövid *u*-nak, amint Mikl. szótárából láthatjuk, megfelelhet a szlávban is *u*, pl. *umu* (ószl., újszlov., bolg., szerb, cseh, lengy., orosz *um*) «mens»: litván *umas*, lett *ōma | uzda* (ószl., újszl. orosz *uzda*, bolg. *juzda*, szerb *vuzda, huzda*: litv. *uzdeničė dup-*: ószlov. *dupľ* «hohl», újszlov. *duplo*, szerb *duplja*, or. *duplo* «baumhöhle»: litv. *dubti*, lett *dubu* «hohl werden», litv. *dubus* «hohl».

Mindenesetre — számon kívül hagyva a sok nehézséggel kap-

esolatos Simonyi-féle magyarázatot — az ugor *vondér**) szó mellett a megfelelő indg. alakokat átvételből magyarázhatjuk legalkalmasabban. Ma már világosan látjuk, hogy már a Kr. e. századokban, midőn még az ugor népek egységes területen laktak, benső kulturális érintkezés volt az ugorság és iránság közt; csak ebből magyarázhatók az efféle közugor iráni eredetű elemek, mint: *hét, száz, név, ház, ár, üsző*, stb. és rokonaik. Ezen érintkezésből föltehető némi nyelvi viszonyhatás is silyenül tekintendő különösen az indo iráni *udra* «vidra», mely szó elvándorol egyik irányban a germánba, másik irányban a görögbe és latinba. A szláv *vydra* lehet az ugor *vondér* szabályos magy. *vidra* másának egyenes, vagy közvetett átvétele; de lehet ettől független megfelelője is a litván *údra*-nak, nem lévén tényleg — megengedve az ellenvetés helyességét — a szókezdet hangalkata elég erős bizonyíték a magyar-féle eredet kizárólagos lehetőségének fölvételére.

A *bika* szó eredetének kérdésében teljesen tisztában áll az, hogy közvetlenül a törökből s nem a szlávásgból került szó. Ez utóbbi nyelvterület alakjai (*bykъ, bik*) a magy. *bika* magánhangzói végzetét meg nem magyarázzák s különös is volna, hogy míg az *ökör, tinó, tulok, borjú, üsző, söre* közvetlenül a törökségből kerültek (v. ö. az utóbbira nézve: lozv. vog. *säir, säir*, kondai *squr*, tavadai *sqor* «tehén», osztlrt. *sāgar* «kuh», votj. *sikal, skal, iskal*, cser. *uškal, škal* «tehén» = oszm. azerb. *sigir* «bika», tat. *siġir* «tehén»), az egy *biká*-nak származott volna csak szláv réven hozánk a neve. Ezek szerint világos, hogy a magyar alak *i*-je csakis ócsuvas hangváltoztató hajlandóság eredményének tekintendő. Igen alkalmasan fogható föl ilyennek a szláv *bykъ* tömagánhangzója is; mert a *buka* szó első tagja az egész törökségben rövid hangzójú s így az *y*-nak alakulása sem okvetlenül föltételezett.

A *nap* szó eredetére nézve tölem nyilvánított véleményemmel szemben a legnyomósabb ellenvetésnek látszik az a hangtani körülmény, hogy a HB.-ben *nop* alak fordul elő. V. ö. azonban erre nézve: magy. *ád, ad*: HB. *odutta*, magy. *aluv-, olt* és *áalom* (vog. *ülém*), magy. *ház, haza, honn* (osztlj. *žāt, žöt*). A szerkesztői megjegyzés szerint az is kérdés, vajjon *aj, v. áj* hangesoport válthatik-e magyar *á*-vá s a *náp* alap megfelelhet-e ered. *nājp*-nak: ezt nem tartottam szükségesnek bizonyítani; világos példái: magy. *hál* : osztlj. *žojl-* (frequ.), *žoj-*, vog. *žuj-* «liegen, sich niederlegen, schlafen» | *mál* : vog. *ma'il* | *nász* : finn *naise* | *nyál* : osztlj. *noñil* | *bámul* : votj. *pajm-* | *mász* : lp. *muoješe* id. | *szár* : mord. *sājār* stb. l. MUGsz. Különben is megírtam a *hajnal* szó tárgyalásában «jóformán ezen elavult magy. *nal* (t. i. a *haj-nal*

*) A NyKözl. XXIII, 434. lapján felsorolt adatok mellől kimaradt: votj. (Sar. Kaz.) *vudor* «vidra», pl. VNpK. бүв. 1.

utórésze = zürj. votj. *níl*, finn *neite*, lp. *neita*) s nem valamely a vogul *nāj*-nak megfelelő képzőtlen alak teszi előrészét a *nap* szónak is (v. ö. magy. *nép* és votj. *níl-pi* «gyermek, háznép», tdk. «leány-fiú» | magy. *ép* és vog. *jelp*: *jelpt-* «gyógyít, épségre hoz», *jelt-* «fölelépül», *jelpiñ* «szent; erős»), mely különben a *najp*-féle hangzásból a *j* hatása alatt könnyen magashanguságba csapott volna át.

Birálóm kétségbe vonja a *nāj* «nap» szónak eredetibb «aszszony» értelmét; pedig azt kétségtelenné tesz az állandó *sāñin* «anyád» és *nāj-āñkw* «úri nő» féle appositíók V. ö. pl. a medveköltő énekekben:

Ujukwé, ujukwé kēnsamlēn!

«Állatocska», «állatocska» ébredj föl!

Ujukwé, ujukwé vāramlēn!

«Állatocska», «állatocska» serkenj föl!

Xoli-sēri sa'ipā nāj-s āñin

A reghajnal-sugaras fejedelmi aszszony (a nap), a te anyád ime a magas fa ágernyőjére jutott (magasan áll),

kars jiw lāpin ti pats,

ime az alacsony fa tetejéig emelkedett. —

talkwé jiw taljēn ti lapēs.

(Vog. Népk. III, 188.)

*

Uj kēnsamlēn, uj vāramlēn!

«Állat» ébredj föl, «állat» serkenj föl!

Jāñi' tārēm lāñjā žātāls,

A nagy isten útja kivilágosodott (nappal lett),

jāñi' pupi' lāñjā žātāls.

a nagy bálvány útja kivilágosodott. Te azelőtt a nagy isten útjának kivilágosodtáig,

*Nañ mōlēž, jāñi' tārēm lāñjā
žātālnē-mos,*

a n y á d n a k (a napnak) a magas fa ágernyőjéig való föl-emelkedéséig

kars jiw lāpin s añin lapnē-mos

lúdbukdácsoló, réczebukdácsoló hét patakodat,

*lunt napmiñ, vās napmiñ sāt sq-
jimēn*

torkolatos patakod torkolatát, forrásos patakod forrását

*titiñ sājim-titēn, taljēñ sājim
taljēn*

mind bejártad : most pedig vastag gyökerű gyökere-
res álmod,

pusēn žoliilēsān :

rövid, vagy hosszú ideig fogsze-
még feküdni ? !

añ ās qsiñ tārēpā tāriñ ulēm

Reghajnal-sugaras fejedelmiasszony a n y á c s k á d n a k f ö l -
keltét hogyan nem látod ? ! (U. o. 189.)

žqsā, vañi žujilēn ! ?

žoli-sēri sa'ipā nāj-s āñin kēn

n āñ x k w ā l m ā žumlē at

va'ilēn ? !

Avagy más itt a *nāj-sāhi* mint a nap? Állítólag rosszul fordítottam volna a *Kul'-āter* himnusz következő mondatát: *χολιτ χατέλ, arsiñ χατέλ nāj-āñkūw járā-kwol patitān lapnē grémte* ily módon: «holnapi napon, midőn a tüzes nap a mi fejedelmi asszony anyjánk az ő atyja (*Numi-Tārem*, az ég) házának végébe (tetejébe, csúcsába) emelkedik»; mert a *nāj-āñkūw* nem a *χατέλ* «nap» szó értelmezője, hanem valamely külön mythikus személy: a minden élők anyja, *Kaltés*. Ez vogul bibliai kritika: nekem nem így tradáltak s Regulynak sem, kinék kéziratában az *arsin-χατέλ* fölött ott van e jegyzet: «*krasni solniško*» (tűztől piros, izzó nap) s a *nāj-āñkūw* (*naj-anghu*) fölött külön még: «*sonne*». Különbön a napnak női személyként való felfogásáról tanúskodik a «föld keletkezésének szent regéje» is, hol «Napasszony»-ról (*χατέλ-ēkwā*) van szó e mellett: «Holdöreg» (férfi; *jāñžep-ājka*). V. ö. *die sonne, der mond*.

Bírálom figyelmeztet az éjsz. vog. *nāj* «tűz» szóra; ismerem e szót, igen közönséges gyűjtéseimben; de nem «fényes» az alapértelme, hanem mint a «nap» jelentésű *nāj* szintén = *nāj* «asszony», értsd: «istenasszony». Az igazi vogul nevezet a «tűz»-re: középlov. *toqt*, alsólovvai *tat*, kondai *taut*, tavidai *täut* (= magy. *tűz* stb.), melylyel szemben a vallásos tiszteletben rejlő okoknál fogva a pelimi nyelvjárás idegen szót alkalmaz (*oqrés* «tűz» = éjsz. vog. *ārés* «a tűzhely egy zuga, melybe a hasábfát állítják» = osszét *arth* «brennendes feuer, flamme», más közlő szerint «*eigentlich der scheiterhaufen, dann die feuerstelle im zimmer*» = zend *ātare* «feuer»; Hübschmann.) s az éjszaki vogul közbeszéd a homályos eredetű *ulā* szót. Csak a költői nyelvben használatos «tűz» értelemben a *nāj*, a midőn teljes jelzős kifejezése: *sāt nelmép tēren nāj* «a hét-nyelvű-vész-asszony» (értsd: «ezer lángú»; l. pl. Vog. Népk. III., 518.), mely megvan az osztják hőselekben is még pedig az «asszony» értelem világos jelzésével: *ār nātmapā tāranut naj-anka* «sok nyelvű vészes tűz fejedelmi asszony» (L. Patkanov: *Tip ostjackavo bogatyrja*. 9. l.)

Hogy *Numi-Tārem* és hét fia közül a legifjabbik: *āter*, más nevein: *Sornī-āter* («Arany-fejedelem»), *Mir-susnē-γum* («Világnező férfiú»), *Ēkwā-pī' pīris* («Asszony-fia fiúcska») egyrészről másrészről *Sornī-sis* és *Kaltés* bár regéik többször egymáséba szövődnek, mégis mindannyian külön személyei a vogul mythológiának: azon a vogul vallásos költészet ismerője nem vitatkozhatik, hiszen az «Ég és föld előntésének énekében» mind a négy alak egymás mellett szerepel. Nézetem szerint *Kaltés* «úgy látszik eredetileg a biborban előmlő, a sötétségben ki nem bontakozott kelő napot, a hajnalt jelentette»; az «Arany fejedelem» pedig a magasban tündöklő, azaz «a sötétségből teljesen kibontakozott napot» (NyK. XXI., 444.): bírálom szerint: «*Kaltés* épen nem a kelő

napnak megszemélyesített alakja. hanem egyszerűen *Numi-Tārem hajnalra változásának a megtestesítője*, a másik alak pedig «a nap- vagy a holdvilág fényéből tündöklő ég megtestesítője.» Ezek oly aprólékos mythologiai megkülömböztetések, minőkbe az ugor népek vallástudományának mai állása mellett nem bocsátkozhatunk. Én részemről beérem annak fölismerésével, hogy az említett mythologiai személyek «solaris», vagy mondjuk még általánosabban «égi tüneményeket jelző alakok».

Bíralóm ellentétet fedez fel a *Kaltés*-alakról szóló két merőben különemű nézetnyilvánításom közt, melyek közül az egyik (NyK. XXI., 227.) arról szól, hogy vog. *Kaltés* hang- és jelentésértéke szerint = votj. *Kildis* (ebben: *Kildis-in* «teremtő ég»), a másik pedig hogy a vog. *Kaltés*-ről szóló regék őt különösen a «hajnal» (tehát bíralóm ellentéte szerint: nem «ég») személyesítőjének tüntetik. Hiszen ez a két tény egymást fölvilágosítja: a votják «teremtő ég» kifejezésnek előreszből értjük meg, miért szerepel *Kaltés* mint *ākw* «anyó» mint *nāj-āñkūw*, *šāñūw* «anyánk», miért ő az élet adója, a szülő nők védő istennője, miért nevezik az élet határát «*Kaltés* rendelte élő idő»-nek (*Kaltés tāwem ālnē pos*); viszont az «ég» utórészből megértjük, hogy miért «hajnal» a *Kaltés* s hogy miként válhatott a jelentés-fejlődés egy későbbi fokán az *Inmar* «Ég» társává az imádságok megszólításában.

Tévedett Hunfalvy s vele együtt bíralóm, midőn *Reguly åter tarom* «szép idő» kifejezésében a «hell, rein» szavakkal fordított jelzöt az *ātēr* «úr, fejedelem» szóval azonosította; vog. *qtēr*, *kondai* *ōtēr* = éjsz. osztj. *ūrt*, *ūr* «herr, edelmann» = magy. *úr* = zend *ahura*, óperzsa *aura* (pl. ez istennevekben is: *Ahura-mazdāo*, *Ahura-mainyu*) «herr, herrscher,» szkr. *asura*; — vog. *atēr*, lozvai *ätēr* «derült, tiszta (levegő, ég)» pedig = éjsz. osztj. *ēder* «schönes wetter.»

Lehetne még sok megjegyzésem; de azt hiszem a szóban forgó «bíralatok» megitélésére ennyi is elegendő.

MUNKÁCSI BERNÁT.

Panyóka. *Panyókára v. panyókásan venni föl a mentét* a. m. vállra venni, a nélkül hogy fölölténé az ember. Ez a kifejezés eddig nincs megmagyarázva. Nyomra vezet a köv. mondat, melyet N. Ajtay Sámuel 1814-ben megjelent könyvében találunk («A világ történetei...»): «Sardana-pálás mindent az udvari tisztjeire hagyott, a midőn őt egy vezére az asszonyok társaságában vígadva, felpiperézve, festett arczával gyapjút fonva találta, feltámadt a *panóka* király ellen...» *Panóka* tehát, asszonyos, talán a *Panna* névből, mint *katuska ember v. katicza* stbeff. De lehet, hogy a *panóka* lompost vagy más effélet is jelentett.

SIMONYI ZSIGMOND.